

ТЕРИТОРІЯ ТА РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ

Зосереджено увагу на характеристиці мінерально-сировинних ресурсів регіону – Правобережного Полісся за двадцяти п'ятирічний період, яка покликана впорядкувати послідовність вивчення та оцінку природокористування з метою його оптимізації і розглядає їх як чинник розвитку та забезпечення достатку людини, спираючись на первинний досвід використання природно-ресурсного потенціалу території, спонукає удосконалювати свої види діяльності, розвивати естетичні аспекти буття, дбати про здоров'я та відпочинок. Автором виділяється пріоритетність окремих конкурентоспроможних видів природокористування, що змінюються у відповідності до природних умов та сучасних напрямів різноманітності господарської діяльності на регіональному рівні.

Нестерчук І.К.

ТЕРРИТОРИЯ И РЕСУРСЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛЕСЬЯ

Основное внимание уделено характеристике минерально-сырьевых ресурсов региона – Правобережного Полесья за двадцати пятилетний период, которая призвана упорядочить исследования и оценку природопользования, и имеет цель оптимизацию и рассматривает ее как фактор развития обеспечения достатка человека, опирается на первичный опыт использования природно-ресурсного потенциала территории, заставляет улучшать свои виды деятельности, развивать эстетические аспекты бытия, уделять внимание здоровью и отдыху. Автор выделяет приоритетность отдельных конкурентных видов природопользования, что изменяются в соответствии с природными условиями и современными направлениями разновидностей хозяйственной деятельности на региональном уровне.

I.K. Nesterchuk

THE TERRITORY AND RESOURCES: PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF THE RIGHT BANK POLISSYA

This article deals with the characteristics of minerals raw resources of the region for the period of twenty-five years. The article was written to put in order studying and evaluating of its optimization. The author considers them to be the factors providing high level of human life. It is based on primary experience of using nature resource potential of the territory. The article makes to improve ale kinds of activity, to develop

esthetic aspects of live, to pay attention to health and rest. The author underlines the priority of separate competitive kinds of nature using which change according to natural conditions and modern tendencies of different farming activities on the regional level.

Вступ. Одною із основних тенденцій розвитку на сучасному етапі є регіоналізація. Відповідно до цього головне завдання державних органів управління при визначенні стратегії розвитку зводиться до максимального посилення конкурентних можливостей регіонів. Це завдання вирішується тільки в тому випадку, якщо в найбільшій степені використовувати власний природно-сировинний потенціал регіону та сприятливі зовнішні умови.

Постановка проблеми. Щоб усвідомити стан природно-ресурсного забезпечення регіону Правобережного Полісся в цілому необхідно, перш за все, здійснити регіональні дослідження промисловості та дослідити економічний механізм стабілізації геоекологічної ситуації.

Аналіз останніх публікацій. Питання вивченості мінерально-сировинними ресурсів Правобережного Полісся висвілювались в працях українських вчених І. Головача, Г. Денисика, Б. Діброви, В. Кавуна, С. Кияка, В. Липського, О. Маринича, В. Пашенка, П. Похитон, Н. Рудницького,

Н. Сироти, Г. Танфільєва, П. Тутковського, П. Шищенка, М. Щербаня [1- 49] та ґрунтувались на засадах екологічно урівноваженого функціонування взаємопов'язаних складових природних умов і їх господарського використання. В цьому контексті варто зазначити про прилаштування «старих» галузей виробництва до нових умов територіального управління та форм організації, так як підвищення конкурентоспроможності потребує цілеспрямованого формування конкурентного середовища і передбачає відбір галузей виробництва, матеріальних і нематеріальних ресурсів розвитку. Організація і впровадження управлінських механізмів тим чи іншим чином потребує наукового обґрунтування, яке може бути успішно здійснено в межах фундаментальних і прикладних досліджень наук про Землю.

Тому метою нашого дослідження є вивчення стану забезпечення території регіону мінерально-сировинними ресурсами, для виконання різного роду інженерних вишукувань, різномасштабного ландшафтного картографування території, дослідження змін природних комплексів під впливом господарської діяльності людини, оцінки природних комплексів у прикладних цілях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Стратегічне положення регіону дає змогу активно залучати його не тільки до розвитку міжрегіональних внутрішньо-українських зв'язків, але й до торговельних та виробничих взаємовідносин України з іншими державами, створення вільних економічних зон, розбудови міжнародної системи торгівлі, транспорту та зв'язку, створення зон міжрегіонального та міждержавного співробітництва.

Головними умовами, які визначили специфічні риси сучасного виробництва Правобережного Полісся, виступають, по-перше, особлива структура природно-ресурсного потенціалу, у якій домінує частка сільськогосподарських ресурсів, по-друге, довготривала аграрно-промислова спеціалізація господарства регіону. У продовж років у промисловості, а особливо, у сільському господарстві відбулося суттєве

моральне та фізичне старіння основних фондів. У багатьох галузях фактично припинилось нарощування та оновлення виробничих потужностей. Особливої шкоди при цьому завдано галузям спеціалізації регіону – легкій промисловості, машинобудуванню, сільськогосподарському виробництву тощо. Неналежним чином використовується виробничий потенціал, сконцентрований у зоні радіоактивного забруднення. Особливо це стосується підприємств агропромислового комплексу.

Господарський комплекс Правобережного Полісся у порівнянні з Україною відрізняється більшою часткою сільського господарства та відносно меншою питомою вагою промисловості, транспорту й зв'язку, будівництва, житлово-комунального господарства, сфери послуг. Для збалансування територіально-господарських пропорцій пріоритетами структурної політики мають стати саме ці галузі господарства при збереженні загальної агропромислової орієнтації регіональної економіки регіону. Підвищення рівня промислового розвитку та поліпшення якості і збільшення обсягу послуг інфраструктурних галузей сприятимуть ефективній зайнятості трудових ресурсів Правобережного Полісся. З точки зору територіальних господарських пропорцій пріоритетне значення має повніше й прискорене залучення в суспільне виробництво потенціалу Волинської та Житомирської областей, поглиблення спеціалізації Рівненської області на традиційному аграрно-промисловому виробництві, включаючи продукцію харчової та легкої промисловості та Київської і Хмельницької областей, які територіально частково належать до регіону Правобережного Полісся.

Промисловість Житомирської області. Житомирщина за обсягами виробництва та іншими факторами належить до аграрних областей, але її промислове виробництво посідає чільне місце в національній економіці. Провідними галузями промисловості області є: переробна, виробництво і розподілення енергії газу та води та добувна (рис.1) [2-3,13,42-43]. Видобувна промисловість розвивається в місцях видобутку мінерально-сировинних ресурсів – титанової руди, торфу, самоцвітів, мармуру, бурого вугілля, граніту, каоліну та зосереджена в Житомирі, Овручі, Нових Білокорівцях, Червоноармійську, Володарськ-Волинську, Черняхові (Головинський кар'єр), Баранівці, Корнині, Иршанську (Иршанський ГЗК). Промислове виробництво неможливе без природних ресурсів – паливно-енергетичного комплексу, яке працює в основному на довізному кам'яному вугіллі, природному газі, нафтопродуктах та використанні ліній електропередач. Вагомо скоротилися споживання енергії в промисловості, про що свідчить значне скорочення виробництва енергетичних потужностей, простоювання підприємств.

Паливно-енергетична база *Волинської області* сформована на основі видобутку вугілля в Нововолинську; торфу – Журавичах, Маневичах, Соїне. Природний газ подається газопроводами Іванцевичі - Долина, Дашава - Рівне - Костопіль. У машинобудуванні особливо виділяється виробництво електротехнічних виробів (Луцький завод електроапаратури). Хімічна промисловість доповнює промисловий комплекс території. Вона орієнтується переважно на споживача. Тут виробляють мінеральні добрива, пластмаси, товари побутової хімії [67,70].

Однак найбільш важливими і найдавнішими є підприємства лісової та деревообробної промисловості, а також лісохімії. Сформувався лісопромисловий комплекс (Луцьк, Ковель, Володимир-Волинський). Камінь-Каширський у Волинській області, Костопільський. Поширена швейна, шкіряно-взуттєва промисловість, в тому числі ви-

робництво штучної шкіри у Нововолинську, Ковелі. Мінерально-сировинна база області має значний потенціал, спроможний забезпечити дальший розвиток промисловості в ринкових умовах. Паливно-енергетичний комплекс Волинської області включає підприємства добувної промисловості, що спеціалізуються на видобутку і переробці твердого мінерального палива (кам'яне вугілля, торф), природного газу (Локачинська дільниця газопромислового управління «Львівгаз-видобування») та підприємства, що здійснюють постачання і розподіл природного газу та електроенергії.

В загальному обсязі промисловість товарної продукції в Рівненській області припадає на виробництво та розподіл електроенергії, газу та води, виготовлення будматеріалів та скловироби, хімічну, на харчову промисловість припадає, лісову і деревообробну, машинобудівельну і металообробну, добувну промисловість, металургію та іншу промисловість (рис. 1) [65 – 66,72].

Енергетичною базою є в основному енергія Рівненської АЕС, Добротвірської ДРЕС, а також місцевий торф. В області налічується близько 600 родовищ різноманітних корисних копалин, у т. ч. родовища цементної сировини, 4 – фарфоро-фаянсової і скляної, 4 – облицювально-декоративного каміння, 22 – каміння будівельного, значна кількість родовищ цегельно-черепичної сировини, торфу, піску тощо.

З надр Рівненщини видобувається третина фарфоро-фаянсової сировини України та 100% базальтової сировини (запаси якої понад 400 млн. т.), придатної для виготовлення високоєфективних теплозвукоізоляційних виробів, продукції технічного призначення, будівельних матеріалів. Область – єдина в Україні має розвідані родовища дорогоцінного каменю бурштину. Два з них вже експлуатуються ДП «Укрбурштин» і на їх базі функціонує ювелірна фабрика у місті Рівне.

Рівненська область має значні ресурси підземних, промислових і мінеральних вод. У розрахунку на людину цей показник у 2,5 рази перевищує середній показник по Україні. Крім того надра Рівненщини перспективні на відкриття родовищ фосфоритів, міді та алмазів. Попередні результати пошукових робіт свідчать про можливість виявлення в межах Рафалівського рудного вузла неглибокозалягаючих (20-150 м) промислових покладів міді високої чистоти з домішками золота, срібла і платиноідів [64].

Київська область характеризується досить потужним виробничим потенціалом. У структурі основних виробничих фондів найвагоміше місце належить виробництву та розділенню електроенергії, газу та води, харчовій, хімічна та нафтопереробна промисловість, машинобудування, целюлозно-паперове виробництво, виробництво неметалевої продукції, металургійне виробництво, легка промисловість та оброблення деревини (рис.1) [60-61, 71].

На території області обліковується 309 родовищ і 3 об'єктів обліку (всього 312) з 11 видів різноманітних корисних копалин, з яких розробляється 94 родовищ і 1 об'єкт обліку. У порівнянні з іншими областями України Київська область на корисні копалини бідна. Її мінерально-сировинна база на 16,4% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (торф), на 50,5% – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решта – це руди рідкісних металів, питні, технічні та мінеральні води. Періодично розробляється 3 родовища торфу із запасами 29,078 млн. т. З обліку Державного балансу виключено 22 родовища в Поліському та Чорнобильському районах, де поклади торфу забруднені радіонуклідами. Торф використовується як до-

бриво в сільському господарстві та як паливо.

Київська область має добре розвинену сировинну базу будівельних матеріалів. На її території знаходиться 184 родовищ і 3 об'єкти обліку з 7 видів корисних копалин, які застосовуються у будівництві. 57 родовищ та 1 об'єкт обліку розробляються.

В промисловості Хмельницької області важливе місце серед галузей промисловості (рис. 1) [56-63] займає машинобудування та металообробка, в якій зайнято 44,2% загальної кількості працюючих в промисловості області. Підприємства цієї галузі випускають верстати, ковальсько-пресові машини, трансформатори, сільськогосподарські машини для рослинництва, технологічне обладнання для переробки галузей агропромислового комплексу, кабель, електротехнічні вироби. Найбільші підприємства області – ВАТ «Укрелектроапарат», «Катіон», «Адвіс», «Призма-Прес», Термопластавтомат», ВО «Новатор», кам'янець-подільський АТВТ «Мотор» та заводи «Електроприлад» і кабельний, ВАТ «Шепетівський завод культиваторів», Волочиський ВАТ «Номінал», верстатобудівне ВАТ «Говер» у Городку та ін.

Велике значення для розвитку економіки області має електроенергетика: в м. Нетішин діє Хмельницька АЕС, що підключена до енергосистем України і країн Центральної Європи. В загальній структурі обсягу промислового виробництва частка енергетики складає 34,2%.

Висновки

Аналіз галузевої структури валової доданої вартості свідчить, що господарський комплекс Правобережного Полісся у порівнянні з Україною відрізняється більшою часткою сільського господарства та відносно меншою питомою вагою промисловості, транспорту й зв'язку, будівництва, житлово-комунального господарства, сфери послуг. Для збалансування територіально-господарських пропорцій пріоритетами структурної політики мають стати саме ці галузі господарства при збереженні загальної агропромислової орієнтації регіональної економіки регіону. Підвищення рівня промислового розвитку та поліпшення якості і збільшення обсягу послуг інфраструктурних галузей сприятимуть ефективній зайнятості трудових ресурсів Правобережного Полісся. З точки зору територіальних господарських пропорцій пріоритетне значення має повніше й прискорене залучення в суспільне виробництво потенціалу Волинської та Житомирської областей, поглиблення спеціалізації Рівненської області на традиційному аграрно-промисловому виробництві, включаючи продукцію харчової та легкої промисловості.

Враховуючи притаманний регіону дефіцит енергоносіїв, енергетичну базу району складають, поряд із власними (вугілля кам'яне й буре, газ, нафта та торф, дрова), завезені з інших територій та з-за кордону енергетичні ресурси. Основними ринками збуту продукції промислового та сільськогосподарського комплексів регіону є власне внутрішній, а також ринки інших економічних районів України, на які надходить продукція машинобудування, харчової та легкої промисловості, будівельні матеріали тощо. Продукція паливної промисловості, однак, споживається в основному в межах регіону.

Спеціалізацію промислового комплексу регіону виявляє порівняння галузевої структури товарної продукції промисловості України і Правобережного Полісся.

Так, якщо у загальноукраїнській структурі промислової продукції домінує продукція паливно-енергетичного та металургійного комплексу (у сукупності 47,5% від загальної продукції), то для Правобережного Полісся переважуючою є продукція переробних галузей (харчової та легкої промисловості разом).

Питома вага продукції паливно-енергетичного комплексу та металургії загалом становить у Поліссі лише 26,6%, причому остання практично не представлена (1,2%), хоча паливна промисловість та енергетика перевищують загальноукраїнський показник. Частка продукції основної галузі виробництва - харчової і переробної промисловості для регіону перевищує 37% при середньо-українському показнику - 19,1%. Іншими галузями спеціалізації району є деревообробна та целюлозно-паперова, легка і промисловість будівельних матеріалів.

Як уже відзначалось, спільними для всіх областей Правобережного Полісся галузями промислової спеціалізації є легка та харчова промисловість, машинобудування та металообробка, а також лісова, деревообробна та целюлозно-паперова галузь; будівельна індустрія. Крім перелічених, галузями спеціалізації є: в Рівненській області - електроенергетика, хімічна та нафтохімічна промисловість, у Волинській та у Київській - паливна галузь, які й визначають місце Правобережного Полісся у міжрегіональному поділі праці в Україні. Основні промислові підприємства регіону використовують місцеві сировинні ресурси, хоча окремі виробництва (у легкій, хімічній та нафтохімічній промисловості, в енергетиці) використовують й сировинні матеріали й напівфабрикати, що надходять з інших областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аганбегян А. Г. Система моделей народнохозяйственного планирования / А. Г. Аганбегян, К. А. Багриновский, А. Г. Гранберг. - М.: Мысль, 1972. - 348 с.
2. Агрокліматичний довідник Житомирської області. - К.: Держсільгоспвидав УРСР, 1959. - 92 с.
3. Аношко В. С. Мелиоративная география : [учеб. для геогр. спец. вузов] / В. С. Аношко. - Минск : Вышэйш. шк., 1987. - 254, [1] с.: ил.
4. Анучин В. А. Основы природопользования : теоретический аспект / В. А. Анучин. - М.: Мысль, 1978. - 293 с. - Библиогр.: с. 269 - 289.
5. Арманд Д. Л. Наука о ландшафте : основы теории и логико-математические методы / Д. Л. Арманд. - М.: Мысль, 1975. - 287 с.
6. Барановський В. А. Екологічна географія і екологічна картографія / В. А. Барановський; Нац. акад. наук України. Рада по вивченню продуктивних сил України; [за ред. С. І. Дорогунцова]. - К.: Фітосоціоцентр, 2001. - 250 с.
7. Бауэр Л. Забота о ландшафте и охрана природы / Людвиг Бауэр, Х. Вайничке; пер. с нем. Канарской М. - М.: Прогресс, 1971. - 264 с.
8. Безпека регіонів України стратегія гарантування. В.2.Т.1 Природно-техногенна (екологічна) безпека / за ред. Данилишина. - К.: Наук. Думка, 2008. - 389с. - (Проект «Наукова книга»).
9. Блехцин И. Я. Производительные силы СССР и окружающая среда : проблемы и опыт исследования / Игорь Яковлевич Блехцин, В. А. Минеев. - М.: Мысль, 1981. - 214 с.
10. Богданова Л. П. Экономико-географический подход к проблемам ресурсопользования

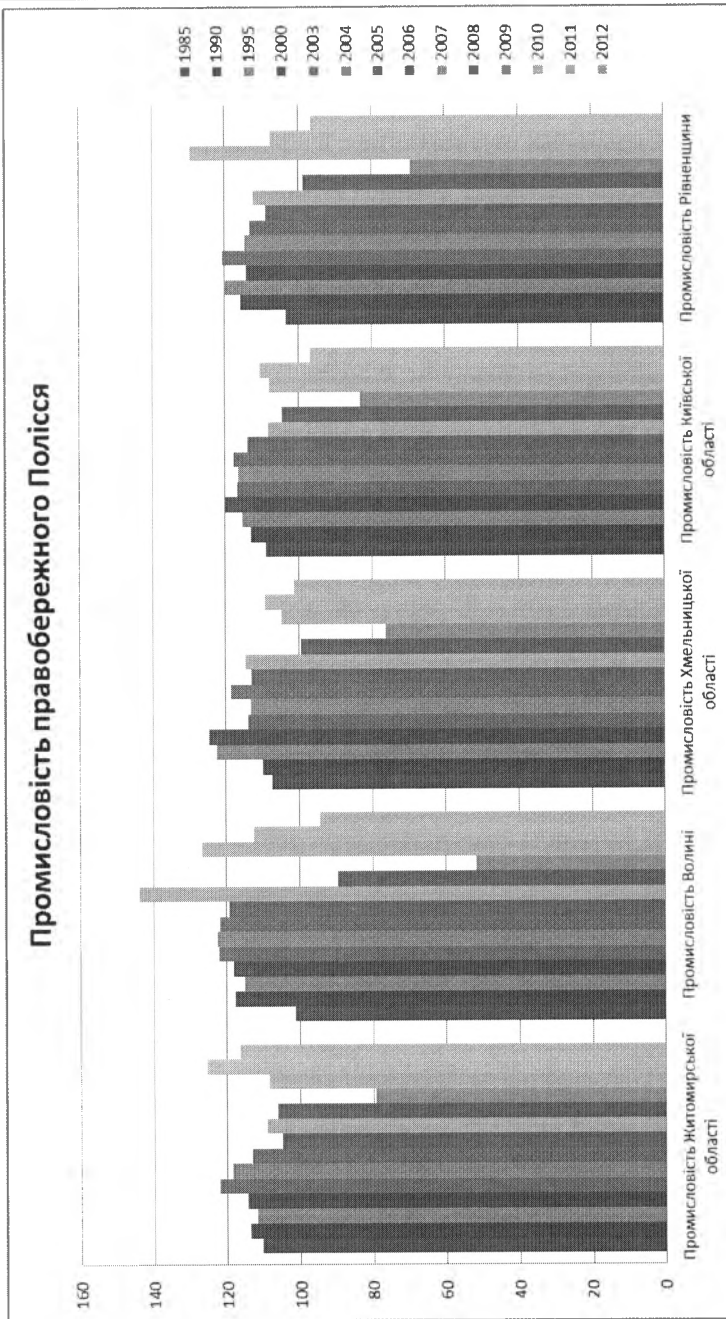

Рис. 1 Промисловість Правобережного Полісся

- вания / Л. П. Богданова // Природопользование и география : методол. аспекты: сб. науч. трудов / АН СССР, Дальневост. отд-ние, Тихоокеан. ин-т географии ; [редкол.: П. Я. Бакланов (отв. ред.) и др.]. – Владивосток : ДВО АН СССР, 1989. – С. 44-47.
11. Вернадский В. И. Избранные сочинения. В. 6 т. Т. 5. Биосфера : статьи по биогеохимии, почвам, газам, метеоритам и космической пыли / В. И. Вернадский. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 420 с.
  12. Вертель А. В. Эволюция информационных потребностей природо-пользования и география / А. В. Вертель // Природопользование и география : методол. аспекты: сб. науч. трудов / АН СССР, Дальневост. отд-ние, Тихоокеан. ин-т географии ; [редкол.: П. Я. Бакланов (отв. ред.) и др.]. – Владивосток : ДВО АН СССР, 1989. – С. 78-86.
  13. Водний фонд Житомирської області / М. А. Галич [та ін.] ; Житомир. обл. вироб. укр. меліорації і водн. госп-ва, Держ. упр. екол. та природ. ресурсів в Житомир. обл. – Житомир : Житомир. обл. вироб. укр. меліорації і водн. госп-ва, 2003. – 119 с. : табл.
  14. Воейков А. И. Воздействие человека на природу / А. И. Воейков. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 252 с.
  15. Волошук В. М. Географічні проблеми сталого розвитку України / В. М. Волошук, М. Д. Гродзинський, П. Г. Шищенко // Укр. географ. журнал. – 1998. – №. 1. – С. 13-18.
  16. Гавриленко О. П. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування: підручник / Олена Петрівна Гавриленко. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
  17. Геоэкологические основы территориального проектирования и планирования / [Т. Д. Александрова и др.] ; отв. ред.: В. С. Преображенский, Т. Д. Александрова ; АН СССР, Ин-т географии. – М. : Наука, 1989. – 143, [1] с. : ил.
  18. Герасимов И. П. Советская конструктивная география: задачи, подходы, результаты / И. П. Герасимов. – М. : Наука, 1976. – 208 с.
  19. Геренчук К. І. Основні проблеми фізичної географії / К. І. Геренчук. – К. : Вища школа, 1969. – 132 с.
  20. Геренчук К. І. Польові географічні дослідження / К. І. Геренчук, Е. М. Раковська, О. Г. Топчєв. – К. : Вища школа, 1975. – 247 с.
  21. Гідрохімія та радіохімія річок і боліт Житомирської області / С. І. Сніжко [та ін.] ; за ред. С. І. Сніжка, О. О. Орлова. – Житомир : Волинь, 2002. – 262 с. : рис., табл., фото.
  22. Гродзинский М. Д. Ландшафтно-экологический анализ в мелиоративном природопользовании / М. Д. Гродзинский, П. Г. Шищенко. – К. : Либідь, 1993. – 224 с.
  23. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень / М. Д. Гродзинський. – К. : Лікей, 1995. – 233 с.
  24. Довідник природних ресурсів Житомирщини / укл.: О. Я. Поліщук, О. О. Орлов. – Житомир : Льонок, 1993. — 144 с.
  25. Дібров Б. І. Агрокліматичний довідник по Житомирській області / Б. І. Дібров ; за ред. Н. Б. Вернандер. – К. : Урожай, 1969. – 59 с. : табл.
  26. Докучаев В. В. Избранные произведения. В 3 т. Т. 2. Наши степи прежде и теперь

- / В. В. Докучаев. – М. : Госиздат с.-х. лит., 1949. – 477 с.
27. Докучаев В. В. Учение о зонах природы / В. В. Докучаев. – М. : Географгиз, 1948. – 64 с.
28. Долгилевич М. И. Пыльные бури и агролесомелиоративные мероприятия / М. И. Долгилевич. – М. : Колос, 1978. – 159 с.
29. Довідь про стан навколишнього природного середовища в Житомирській області у 2007 році / Держ. упр. охорони навкол. природ. середовища в Житомир. обл. – Житомир : Держ. упр. охорони навкол. природ. середовища в Житомир. обл., 2007 – 183 с.
30. Досвід подолання наслідків Чорнобильської катастрофи (сільське та лісове господарство) / П. П. Надточій [та ін.] ; за ред. П. П. Надточія. – К. : Світ, 2003. – 372 с. : рис., табл.
31. Екологічний паспорт Житомирської області : станом на 23 трав. 2008 р. / Мін-во охорони навкол. природ. середовища України, Держ. упр. охорони навкол. природ. середовища в Житомир. обл. – Житомир [б. в.], 2008. – 108 с.
32. Жучкова В. К. Природная среда – методы исследования / В. К. Жучкова, Э. М. Раковская. – М. : Мысль, 1982. – 163 с.
33. Звіт про наявність земель, розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях станом на 01.01.2007 року по Житомирській області / Житомир. обл. гол. упр. зем. ресурсів. – Житомир, 2007.
34. Звонкова Т. В. Практические проблемы физической географии / Т. В. Звонкова // Вестник МГУ. Сер. 5, География. – 1967. – № 5. – С. 33-39.
35. Землеустроительное проектирование / под ред. В. Д. Кирюхина. – М. : Колос, 1976. – 527 с.
36. Исаченко А. Г. Методы прикладных ландшафтных исследований / А. Г. Исаченко. – Л. : Наука, 1980. – 222 с.
37. Исаченко А. Г. Оптимизация природной среды : географический аспект / Анатолий Георгиевич Исаченко. – М. : Мысль, 1980. – 264 с.
38. Исаченко А. Г. Прикладное ландшафтоведение. Ч. 1. / А. Г. Исаченко ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 150 с. : ил.
39. Исаченко А. Г. Развитие географических идей / Анатолий Георгиевич Исаченко ; ред. Матвеева Г. Е. – М. : Мысль, 1971. – 416 с.
40. Кияк С. Р. Особенности ландшафтов Словечанско-Овручской возвышенности : вопросы природопользования / С. Р. Кияк // Физическая география и геоморфология. – К., 1982. – Вып. 28. – С. 53-64.
41. Кияк С. Р. Природно-территориальные комплексы Житомирской области и их анализ в целях рационального природопользования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. географ. наук / Кияк Святослав Романович ; Ин-т геофизики им. С. И. Субботина. – К. : [б. и.], 1983. – 26 с.
42. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Киевское Приднепровье / [А. М. Маринич, М. М. Паламарчук, В. С. Давыдчук и др.] ; отв. ред. А. М. Маринич, М. М. Паламарчук ; АН УССР, Отд-ние географии Ин-та геофизики им. С. И. Субботина, Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1988. – 175, [1] с. : ил., карт.
43. Маринич О. М. Фізична географія України : підручник / Олександр Мефодійович Маринич, Петро Григорович Шищенко. – К. : Знання, 2005. – 512 с. : карт.
44. Морфологическая структура географического ландшафта / Г. Н. Анненская [и

- др.]. – М. : Изд-во МГУ, 1962. – 55 с.
45. Нестерчук І. К. Особливості дослідження регіонального природокористування Житомирщини в умовах інтенсивного господарювання на радіаційно-забруднених територіях / І. К. Нестерчук // Наук. зап. Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія, Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 13. – С. 69-75.
  46. Нестерчук І. К. Природно-антропогенні небезпечні процеси і явища та сучасна екологічна ситуація в межах Житомирської області / І. К. Нестерчук // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 4, Географія і сучасність : зб. наук. праць / від. ред. Загородній В. В. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 234-249.
  47. Приходько М. М. Проблеми раціонального природокористування, оптимізації ландшафтів та моніторингу природних ресурсів в західному регіоні України / М. М. Приходько // Геоекологічні дослідження : стан і перспективи : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конференції, м. Івано-Франківськ, 23-25 травня 1995 р. / Івано-Франківський технічний ун-т нафти і газу [та ін.] – К., 1995. – Ч. 2. – С. 102-107.
  48. Проблемы комплексного развития территории / [И. А. Горленко, Л. Г. Руденко, Г.В. Балабанов и др.] – Наукова думка, 1994. – 296 с.
  49. Bartkowski T. Zastosowania geografii fizycznej / T. Bartkowski. – Warszawa : PWN, 1974. – 350 с.
  50. Bersch J. Landschaft Analyse. Teil II / J. Bersch. – Potsdam :[s. l.], 83 S.
  51. Buchwald K. Begriff und Stellung von Landschaftspflege und Naturschutz im Rahmen der wissenschaftlichplanenden Disziplinen / K. Buchwald // Handbuch für Landschaftspflege und Naturschutz 5 / K. Buchwald [etc.]. – München, 1968. – Bd. 1. – 245 S.
  52. Haase G. Zur Anlage von Standort-r. Aufnahmenkarten bei landschaftsökologischen Untersuchungen / G. Haase // Geog Berichte. – 1964. – № 9(33).
  53. Haase G. Landschaftsökologische Detailuntersuchungen und naturräumliche Gliederung / G. Haase // Pet. Mitt. Geogr. – 1964. – № 1/2(108). – S. 8-30.
  54. Lander X. Zum Problem der ökologischen Landschafts Gliederung / X. Lander // Quaest. Geobiol. – 1970. – № 7. – S. 9-77.
  55. Neef E. Topologische und chorologische Arbeitsweisen in der Landschaftsforschung / E. Neef // Pet. Mitt. Geogr. – 1963. – № 4(107). – S. 249-259.
  56. http://5ka.at.ua/load/ekologija/nadra_u_kijivskij_oblasti_regionalna_dopovid/18-1-0-10802
  57. <http://bpart.kiev.ua/ukr/cat2004/sectors/?s=11&i=160&show=long>
  58. <http://dorogakiev.narod.ru/index/0-244>
  59. <http://freepapers.ru/84/analiz-kievskogo-regiona/237263.1615045.list3.html>
  60. <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=321&lang=1>
  61. <http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=928&lang=1>
  62. <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5497D78CF715/list-B8AFBC4326>
  63. <http://student.zoomru.ru/eko/ekologchnij-stan-rvvensko-oblast/38994.294851.s1.html>
  64. http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_Рівненської_області
  65. http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_Українського_Полісся
  66. http://uk.wikipedia.org/wiki/Київська_область
  67. <http://ukrstat.gov.ua>

68. <http://volynrada.gov.ua/general-information>
69. <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=478164>
70. <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>
71. <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
72. <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Khmelnysky/>